

ринках коливаються від одного дня до року. У розвинутих банківських системах міжбанківські ринки також використовують для конвертації короткострокових позик у довгострокові через використання запозичень у фінансових інститутів з подальшим наданням позик своїм клієнтам на більш тривалі терміни.

Відкритий ринок є складовою грошового ринку, на якому здійснюється купівля-продаж цінних паперів центральним банком. Операції на відкритому ринку у сучасних економіках є найбільш дієвим інструментом щодо проведення грошово-кредитної політики. Купівля або продаж цінних паперів центрального банку збільшує або зменшує резерви комерційних банків і, відповідно, впливає на кредитні можливості банківської системи.

Таким чином, грошовий ринок є однією з найбільш вагомих складових ринкових механізмів національних економічних систем і визначається як частина фінансового ринку, де обертаються короткострокові (до 1 року) інструменти формується та забезпечується попит на грошові інструменти та визначається їхня ціна у вигляді процентної ставки. Структуризація грошового ринку може мати багатоваріантний аспект залежно від мети дослідження.

Подальших досліджень заслуговує, на наш погляд, зіставлення структури грошового ринку та його функціонування в Україні та у розвинутих економіках інших країн, і вироблення на цій основі відповідних рекомендацій для вітчизняної економічної політики.

Література

1. **Фінансово-монетарні** важелі регулювання економіки: монографія/ За ред. д-р екон. наук, проф. А. Даниленка. – К.: Об'єднаний ін-т економіки НАНУ, 2005. – 108 с.
2. **Гриценко О.** Гроші та грошово-кредитна політика. – К.: Основи, 1997. – С. 38.
3. **Лютій І.О.** Грошово-кредитна політика в умовах перехідної економіки. – К.: Атіка 1999. – С. 49.
4. **Шумпетер Й.** Теория экономического развития. – М.: Прогресс, 1982. – С. 371.
5. **Банківська** енциклопедія/ Під ред. А.М. Мороза. – 1993. – С. 71.
6. **Гроші та кредит**/ За ред. – М.: І. Савлука. – К., 2002. – С. 105.
7. **Гроші, банки та кредит**/ Під ред. Б.Л. Луціва. – К., 2000. – С. 45.
8. **Долан Э. Дж., Кэмпбелл К.Д., Кэмпбелл Р. Дж.** Деньги, денежное дело и денежно-кредитная политика. – М. 1991. – С. 6.
9. **Гроші та кредит**/ Під ред. В.С. Івасіва. – К., 1999. – С. 77.
10. **Мишкін Ф.С.** – Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків. – К.: Основи. – С. 78-79.
11. **Харрис Л.** Денежная теория. – М.: Наука, 1990. – С. 280-284.
12. **Румянцев А.М., Яковенко Е.Г., Янаев С.И.** Инструментарий экономической науки и практики. – М.: Знание, 1985. – С. 111.

УДК 330.342:167

Здобувач С.Е. Коновал – Львівська КА

ФІНАНСОВА ПОЛІТИКА ДЕРЖАВИ І ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ СИСТЕМ ПЕРЕХІДНОГО ТИПУ

Здійснено аналіз схеми розподілу і перерозподілу ВВП та її залежність від моделі фінансових відносин у суспільстві, ролі та місця в ній держави.

The financial politics state and problems of national regulation financial systems in transitive type

The article realizes the analysis of scheme distribution and reallocation GDP and it dependence from financial relations in society, role and seat state in it.

Постановка проблеми і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Фінансова система є найбільш регульованим сектором економіки, і зазнає впливу не тільки економічних, а й політичних та соціальних чинників, оскільки в її стабільності зацікавлені всі суб'єкти фінансових відносин. Регулювання з боку держави здійснюється з метою: забезпечення інвесторів надійною інформацією; забезпечення стабільності фінансової системи; вдосконалення контролю над монетарною політикою; заохочення розвитку ринків.

Фінанси як розподільча категорія щільно пов'язані з економікою. З одного боку, за допомогою фінансів розподіляється створений у суспільстві ВВП, а з іншого боку, обмінно-розподільчі відносини формують певну систему економічних інтересів, які впливають на виробництво, стимулюючи, чи, навпаки, стримуючи зростання ВВП. Цей вплив здійснюється через фінансово-кредитний механізм, який відображає напрями, характер, сутність функціонування фінансів у суспільстві та має кількісну і якісну характеристики.

Кількість, тобто сума фінансових ресурсів, становить первинну основу функціонування фінансово-кредитного механізму, оскільки жодне завдання неможливо виконати без них. Водночас надання ресурсів ще не гарантує розв'язання конкретного завдання. У країнах з ринковою економікою фінанси є головним інструментом втручання у процеси розширеного відтворення, розподілу і перерозподілу ВВП. Вони є специфічною формою розвитку виробничих відносин, підсистемою базису з певною регулятивною основою.

Основним об'єктом фінансових відносин є ВВП, а в окремих випадках, коли для формування доходів і фінансових ресурсів не вистачає ВВП, то й національне багатство. Суб'єктами фінансових відносин є держава, підприємства та населення. Фінансові відносини мають чітко виражений суперечливий характер, бо об'єкт розподілу – один, а суб'єктів, як правило, три категорії. Для збалансування інтересів усіх суб'єктів, кожний з яких прагне отримати якомога більше (що можна зробити тільки за рахунок інших суб'єктів), необхідні відповідні регулятивні важелі.

У світовій практиці господарювання відомі два способи збалансування фінансових суперечностей: встановлення оптимальних пропорцій розподілу ВВП; забезпечення постійного зростання доходів усіх суб'єктів фінансових відносин.

Аналіз останніх досліджень, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Треба визнати, що науково обґрунтованих показників пропорцій розподілу і критеріїв ефективності на практиці не існує. Оцінка проводиться опосередковано за показниками економічної ефективності та соціальної стабільності суспільства, що знаходить відображення у таких економічних показниках, як рівень ВВП на душу населення та темпи зростання ВВП. Пос-

тійне зростання доходів кожного зі суб'єктів забезпечується на основі неперервного зростання ВВП, темпи якого характеризують динаміку фінансових відносин. Забезпечення зростання ВВП є основною формою вирішення фінансових суперечностей у суспільстві, а падіння спричинює фінансові чи інші кризові явища в економіці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Схема розподілу і перерозподілу ВВП залежить від моделі фінансових відносин у суспільстві, ролі та місця в ній держави. Моделі прийнято розрізняти за двома ознаками: за послідовністю розподілу ВВП; за рівнем державної централізації ВВП.

За послідовністю розподілу ВВП розрізняють фінансову модель ринкової економіки та фінансову модель адміністративної економіки.

Найдавнішою і найпоширенішою є фінансова модель ринкової економіки (рис. 1). За цією моделлю вартість реалізованого національного доходу спочатку розподіляється між тими, хто зайнятий у його створенні (власниками засобів виробництва, які отримують прибуток, і робітниками та службовцями, яким виплачується заробітна плата). Пропорції первинного розподілу національного доходу між підприємцями і робітниками та службовцями регулюються насамперед ринковими відносинами, а також відповідною законодавчою базою.

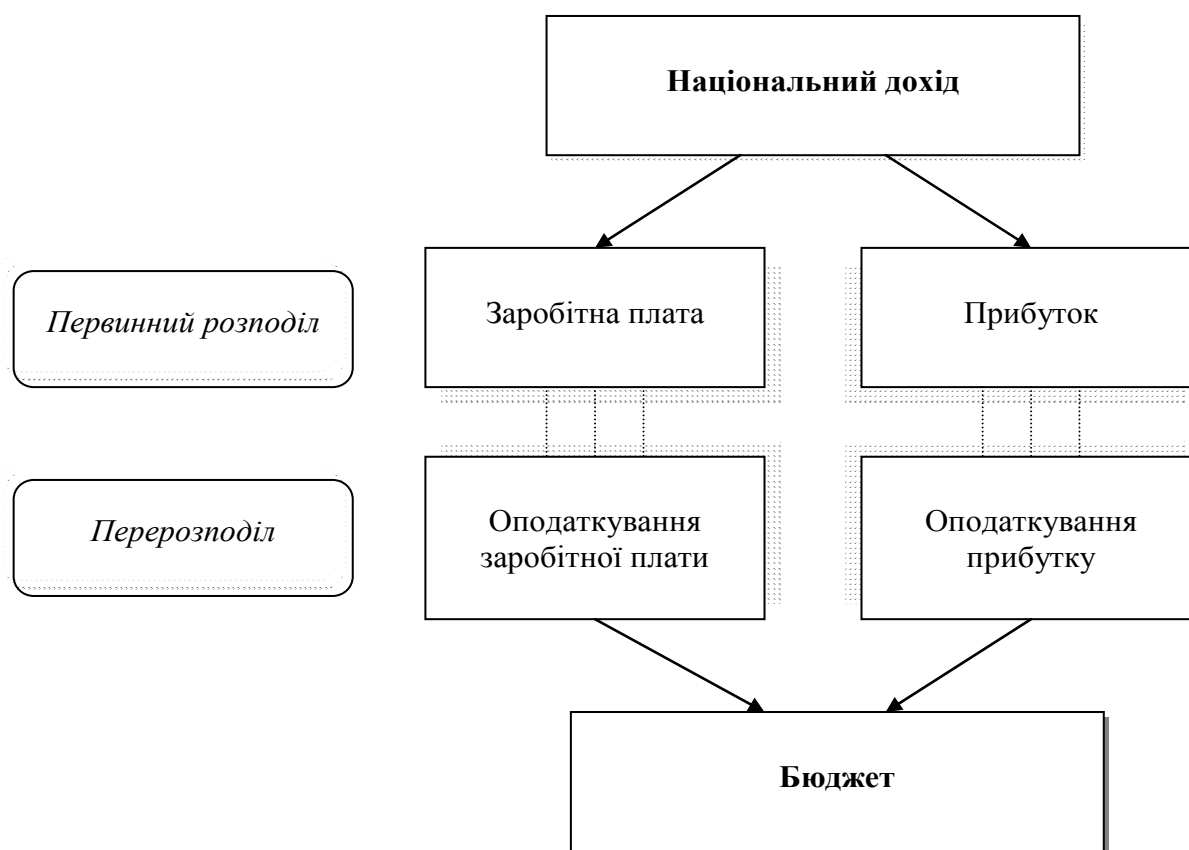

Рис. 1. Фінансова модель ринкової економіки

Ринкові відносини сприяють установленню оптимальних пропорцій між заробітною платою і прибутком. З одного боку, кожний суб'єкт зацікавлений у збільшенні своєї частки; з іншого, існують певні об'єктивні причини зацікавленості кожного суб'єкта у доходах іншого. Наприклад, для підприємців важливо, щоб доходи населення утримувалися на високому рівні, оскільки це

сприяє розширенню ринку збуту і, відповідно, забезпечує формування прибутку. Робітники і службовці зацікавлені в тому, щоб підприємство отримувало прибуток для розвитку виробництва, а відтак, і зростання заробітної плати.

Законодавче регулювання полягає у встановленні мінімального рівня оплати праці й обмеженні максимального рівня рентабельності за допомогою макроекономічних регуляторів, наприклад, податку на прибуток. Пропорції перерозподілу національного доходу регулюються тільки законодавчими актами.

За фінансової моделі ринкової економіки держава отримує свої доходи насамперед на основі перерозподілу національного доходу. Модель точно характеризує фінансові реалії у суспільстві, відображаючи рівень доходів кожного суб'єкта, що залежить від внеску у національний дохід; достовірно окреслює рівень оподаткування кожного суб'єкта; у ній чітко визначені стимули до зростання доходів на основі зростання виробництва і підвищення продуктивності праці.

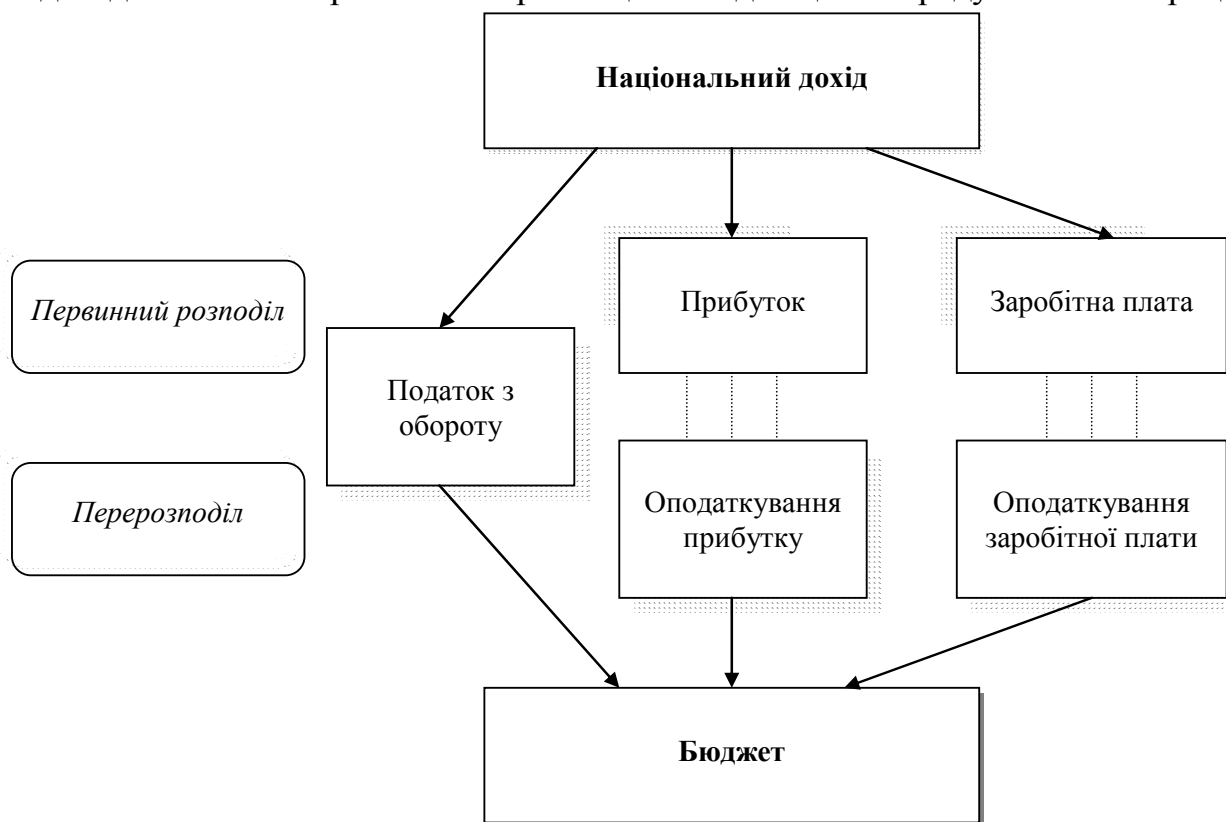

Рис. 2. Фінансова модель адміністративної економіки

Фінансова модель адміністративної економіки застосовувалась у СРСР та інших соціалістичних країнах. Її суть полягає в тому, що основна частина національного доходу одразу централізувалась у бюджеті та вилучалась із розподільчих відносин (рис. 2). Держава спрямовувала у бюджет централізований чистий дохід – податок з обігу і частину децентралізованого чистого доходу – прибутку підприємства (через систему платежів з прибутку). Частина прибутку залишалась на підприємстві, решта національного доходу виплачувалась робітникам і службовцям у формі заробітної плати, яка підлягала прибутковому оподаткуванню.

За такої моделі основну частину фінансових ресурсів держава отримує у процесі первинного розподілу національного доходу. Пропорції первинного розподілу національного доходу регулює держава адміністративними методами. За-

робітна плата регулюється за допомогою тарифних розрядів і посадових окладів. На основі планового ціноутворення фіксується централізований чистий дохід держави (податок з обігу) і встановлюється рівень прибутку підприємств.

Модель є закритою і не відповідає фінансовим реаліям суспільного життя, оскільки не відображає реального рівня доходів юридичних і фізичних осіб та їх внесок у національний дохід; з неї неможливо достовірно визначити рівень оподаткування, а, відповідно, і стимули до продуктивної праці.

Звичайно виокремлення двох моделей є до певної міри умовним: модель ринкової економіки містить елементи участі держави у первинному розподілі за допомогою непрямих податків, а модель адміністративної економіки, водночас включає елементи перерозподілу. Різняться моделі тільки пропорціями – у ринковій економіці переважає участь держави у перерозподілі ВВП, а в адміністративній економіці – втручання у його первинний розподіл.

Отже, держава, певною мірою впливає на економічні, тобто базисні, відносини на стадії розподілу і через неї – на процеси обміну і споживання. Вона втручається та у процес розширеного відтворення, спрямовуючи свої ресурси в ті чи інші галузі, обмежуючи або стимулюючи їхній розвиток. Проте втручання держави в економіку має певні межі, встановлені базисом суспільства, його економічним потенціалом.

За командно-адміністративної системи держава регулює, по суті, всі економічні відносини – темпи і пропорції розвитку окремих галузей господарства, ступінь споживання та нагромадження, співвідношення між фондами суспільного та особистого споживання тощо, нагромаджуючи засоби виробництва і робочу силу для формування необхідних їй ресурсів. Проте таке регулювання не змінює економічної суті зарплати, ціни, прибутку, рентабельності, амортизаційного фонду та інших категорій.

За ринкової економіки держава своїм авторитетом і своєю силою покликана допомагати і сприяти вдосконаленню економічних відносин. І якщо за командно-адміністративної системи держава активно втручалась у співвідношення між заробітною платою і прибутком, то за ринкової цей процес регулюється потребами розширеного відтворення. Водночас за першої системи держава регулює також обмін і споживання.

Важливим у регулюванні фінансових відносин є розуміння ступеня перерозподілу коштів. Як вважають деякі економісти, розподіл уже розподілених ресурсів або перерозподіл, організований державою для формування необхідних їй ресурсів, завжди залишається економічним, тобто базовим, оскільки вони не виходять за межі вартості, створеної у процесі матеріального виробництва [15, 140, 142]. А відносини між державою і підприємствами з питань формування державних фондів є відносинами перерозподілу першого порядку. Формування фондів для утримання невиробничих галузей вважається перерозподілом другого порядку. Доходи і фонди галузей нематеріального виробництва також виступають об'єктами податкових відносин, становлячи фінансові відносини перерозподілу вже третього порядку.

Визначити всі стадії перерозподілу неможливо, бо ці процеси перетинаються в часі та місці здійснення та можуть відбуватися у будь-якій послі-

довності. Відносини перерозподілу організовуються державою і базуються на її силі. Однак, якщо сама держава має надбудовний характер, то вони не виходять за межі базисних, економічних відносин. Усі члени суспільства є учасниками цих додаткових відносин.

У межах фінансової моделі ринкової економіки за рівнем державної централізації ВВП умовно можна виокремити три основні моделі: американську, західноєвропейську і скандинавську.

Американська модель заснована на максимальному рівні самозабезпечення фізичних і самофінансування юридичних осіб, характеризується незначною бюджетною централізацією – приблизно 25-30 %. Фінансове втручання в економіку зведене до мінімуму. Соціальне забезпечення отримують тільки ті, хто не у змозі обійтися без державної допомоги. Модель створює максимальну фінансову стимуляцію: з одного боку, вона дає змогу заробляти, з іншого – вимагає цього. Це досить жорстка і жорстока модель, але водночас і високоефективна, оскільки заснована на примусовій фінансовій стимуляції.

Західноєвропейська модель характеризується помірним рівнем централізації ВВП у бюджеті (35-45 %). Власне, через це більш розгалуженою є державна соціальна сфера, передусім у галузі освіти. Суть моделі зводиться до паралельного функціонування державних і комерційних установ у соціальній сфері.

Скандинавська модель передбачає досить високий рівень бюджетної централізації ВВП – 50-60 %. Завдяки розгалуженій державній соціальній сфері, зокрема у галузі освіти та охорони здоров'я у суспільстві утверджуються настрої впевненості й соціальної захищеності. Однак така модель можлива тільки за умов високого рівня культури і свідомості народу, відповідного ставлення до праці й поваги до державного сектора.

Формування тієї чи іншої фінансової моделі залежить від багатьох чинників, серед яких визначальна роль належить фінансовій політиці держави, за допомогою якої фінанси втілюються у суб'єктивних діях держави. Фінансова політика спрямована на досягнення конкретних цілей регулювання, зумовлених певними завданнями й особливостями розвитку країни. Фінансова політика кожної країни як складова загальнодержавної політики має свої особливості.

За допомогою фінансової політики здійснюється насамперед багатогранний регулятивний вплив на ринкові відносини і розширене відтворення, створюються умови для нагромадження капіталу, який визначає темпи економічного зростання. Фінансова політика впливає на реалізацію ВВП, передусім шляхом розширення або звуження державного споживання, тобто купівлі товарів і послуг. Вона є також важливим важелем впливу на формування внутрішнього ринку: за допомогою податкових пільг та субсидій здійснюється державна фінансова підтримка експортерів; зниження національних витрат виробництва зменшує конкуренцію виробників на зовнішніх ринках. Державні підприємства постачають виробників електроенергією, іншими товарами і послугами за пільговими цінами, що сприяє зниженню витрат виробництва в різних галузях національної економіки.

Розширюється втручання держави за допомогою фінансів у сферу наукових досліджень, зокрема фундаментальних, науково-дослідних та дослідно-

конструкторських розробок, що сприяє інтеграції науки і практики, впровадженню нових форм організації господарювання та праці, підвищує економічну ефективність виробництва. Вдосконалення та ускладнення технологій виробництва зумовлює необхідність зростання державних витрат на відтворення робочої сили. Спрямовуючи фінанси на розширення можливостей функціонування й розвитку ринку, держава сприяє формуванню ефективної структури виробництва, поліпшенню організації господарських зв'язків, пріоритетних галузей економіки.

Рис. 3. Організаційна структури фінансової системи України

Основу фінансової політики становлять стратегічні напрями, які визначають довгострокову і середньострокову перспективи використання фінансів і передбачають вирішення головних завдань розвитку суспільства як у економічній, так і у соціальній сферах. Водночас держава здійснює низку заходів, спрямованих на використання фінансових відносин з точки зору вирішення тактичних завдань, а саме – щодо мобілізації та ефективного використання фінансових ресурсів, регулювання економічних і соціальних процесів, стимулювання розвитку НТП, окремих галузей економіки, окремих територій.

Важливим засобом реалізації фінансової політики є фінансовий механізм. Це найбільш динамічна складова фінансової політики, яка дуже точно реагує на всі особливості та зміни в економіці чи соціальній сфері країни, а тому необхідно, щоб він відповідав завданням стратегічного розвитку країни.

Рис. 4. Органи та інститути фінансової системи України

Застосування на практиці фінансового механізму передбачає створення ефективної і раціональної системи управління фінансовою системою. З розвитком ринкових відносин у системі управління фінансами відбулися кардинальні зміни. Якщо за командно-адміністративної системи все керівництво

фінансами зосереджувалось в єдиному органі управління – міністерстві фінансів, то тепер ці функції виконує ціла система спеціалізованих фінансових і контролюючих органів. Сукупність фінансових органів і інститутів, які відображають систему управління фінансами, характеризує організаційну структуру фінансової системи (рис. 3). Загальне керівництво фінансовою діяльністю в будь-якій країні здійснюють органи державної влади та управління.

Фінансові органи та інститути можна згрупувати в чотири блоки (рис. 4).

До першого блоку входять органи, які функціонують у сфері бюджету держави. Це насамперед Міністерство фінансів України та його підрозділи – Державне казначейство і Контрольно-ревізійна служба. До цієї ж групи належить Державна податкова адміністрація, яка у 1996 р. вийшла зі складу Міністерства фінансів. Другий блок становлять контрольно-регулятивні органи – Рахункова палата Верховної Ради України, Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку, Аудиторська палата та аудиторські фірми. Третій блок становлять фінансові інститути, які працюють на фінансовому ринку: Національний банк України і комерційні банки, Міжбанківська валютна біржа, фондові біржі та фінансові посередники, страхові компанії. До четвертого блоку входять органи управління цільовими фондами: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування, Державний інноваційний фонд.

Схема взаємозв'язків органів управління фінансовою системою з окремими сферами й ланками досить складна [4, с. 33-34].

Висновки. Аналіз розподілу повноважень фінансових органів та інститутів свідчить про те, що основна увага у системі управління зосереджена на бюджеті держави, оскільки саме в ньому концентруються фінансові потоки та зв'язки. Окремі сфери і ланки не мають відповідних фінансових органів чи інститутів управління. Фінансами суб'єктів господарювання керують фінансові служби у складі управлінських структур підприємств та організацій, господарських товариств і холдингових компаній, міністерств і відомств.

Література

1. Барановський О.І. Фінансова безпека/ НАН України, Ін-т економ. і прогнозування. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.: табл., схеми.
2. Нікбахт Е., Гропеллі А. Фінанси. – К.: Основи, 1993. – 383 с.
3. Общая теория финансов: Учебник для вузов/ Под ред. – Л.: А. Дробозиной. – М.: Банки и биржи, 1995. – 255 с.
4. Опарін В.М. Фінанси: (Загальна теорія): Навч. посібник/ КНУ ім.Тараса Шевченка. – К., 1999. – 164 с.

УДК 658.4:334.73

Доц. Н.Г. Міценко; магістр Т.С. Петрук –
Львівська КА

ШЛЯХИ ПОКРАЩЕННЯ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ І В ОРГАНІЗАЦІЯХ СПОЖИВЧОЇ КООПЕРАЦІЇ

Висвітлено можливості підвищення конкурентоспроможності споживчої кооперації шляхом вдосконалення планування на її підприємствах різного рівня, розглянуто принципи та найбільш важливі проблеми організації планування.